

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Mietinnön keskeisin uudistus, vapaaehtoisuuden osallistumisen (puutteen) ottaminen raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkistöksi on erittäin myönteinen kehityssuunta. Se kuvastaa voimassa olevaa väkivallan käyttöön ja pakottamiseen perustuvaa säännöstä paremmin nykyistä käsitystä seksuaalisuudesta, jonka mukaan osapuolten tulisi olla mukana seksuaalisessa kanssakäymisessä omasta tahdostaan ja vapaaehtoisesti.

Vapaaehtoisuuden puute ei tule poistamaan kaikkia lain tulkintaan ja raiskausten käsittelyyn liittyviä ongelmia. Sen suhde 1 §:n ehdotettuun 2 momenttiin saattaa olla semanttisesti ongelmallinen, sillä 2 momentissa kuvataan nykyisen lain mukaisia tilanteita, joissa on kysymys nimenomaan vapaaehtoisuuden puutteesta. Arvioisin, että tästä ei kuitenkaan aiheudu käytännössä merkittäviä ongelmia.

Ehdotettu RL 20:1:n 2 momentti sisältää nykyiseen lakiin verrattuna tärkeitä uudistuksia, joiden avulla voitaneen korjata eräitä käytännön soveltamisessa esiin tulleita ongelmia. Sen 1-kohta koskee väkivallan ja uhkauksen käyttöä. Lainkohdan perusteluissa käsitellään väkivallan vakavuutta ja todetaan, että ”Väkivallaksi voidaan katsoa lieväkin voimankäyttö.” (s. 153) ja luetellaan esimerkkejä, kuten kiinni- ja aloillaan pitäminen, kaataminen, työntäminen jne. Käytännössä tällaista väkivaltaa ei aina ole tunnistettu raiskauksen tunnusmerkistökijänä, mistä syystä olisi erittäin tärkeä järjestää koulutusta oikeudellisille toimijoille ja kiinnittää tähän kysymykseen erityistä huomiota. (Alaattinoğlu, Kainulainen & Niemi, Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopisto 2020. <https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A//media/file/raiskausrikosten-eteneminen-rikosprosessissa-2020.pdf>.)

Mietinnössä ei ehdoteta raiskauksen tuottamuksellista tekemuotoa, joka on olemassa Ruotsin uudessa (2018) laissa ja Norjassa jo ennestään.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Käytännössä esiin tullut ongelma on se, että toisen avutonta tai pelkotilaa koskevan tunnusmerkistötekijän arviointi on ollut vaikeaa. Ehdotuksen 1 §:n 2 mom 2-kohdassa ehdotetaan, että arkaainen ilmaus ”kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan” korvataan ilmauksella ”ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan.” Siten vanhakantaisesta puolustautumisen vaatimuksesta luovutaan, mikä on erittäin kannatettava ehdotus. Lisäksi kohtaan on lisätty ”heikentynyt tajunnantila, voimakas päihtymystila ja tilanteen äkillisyys”. Nämä muutokset ovat tarpeellisia ja ne tulevat ohjaamaan lain soveltamista tilanteissa, joissa uhrin tila ei nykyisen lain mukaan ole täyttänyt lainkohdan vaatimuksia, vaikka uhri selvästikään ei ole vapaaehtoisesti osallistunut seksuaaliseen kanssakäymiseen.

Ehdottaisin, että perusteluihin lisättäisiin, että pelkotila tai avuttomuus on useimmiten todettavissa, kun rikoksentekejiä on useampia. Tällaisissa tilanteissa tekijöiden ei juuri tarvitse turvautua väkivaltaan.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

On myös positiivista, että teolle tulee törkeä tekemuoto. Jotkut hyvin vakavaa seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja koskemattomuuteen puuttuvat teot jäävät sukupuoliyhteyden määritelmän ulkopuolelle, joten törkeälle tekemuodolle on tarpeellinen soveltamisala.

Asia voitaisiin korjata myös muuttamalla raiskauksen määritelmää.

Raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon kriteerit esitetään muotoiltaviksi samalla tavoin. Tekijöitä, jotka tekevät – kokonaisharkinta huomioon ottaen – raiskauksesta törkeän, on jonkin verran uudistettu. Mietinnön ongelma on kuitenkin se, että näitä tekijöitä ei systemaattisesti pohdita Istanbulin sopimuksen raskauttavia seikkoja koskevan 46 artiklan valossa. Olisi myös tärkeää pohtia avoimesti niitä valta-asetelmia, jotka tekevät uhreista erityisen haavoittuvia ja teoista erityisen vahingollisia, kuten lähisuhteet, riippuvainen asema, vammaisuus ja muut vastaavat seikat.

Sekä nykyisessä laissa että ehdotuksessa törkeys-kriteerien painotus on väkivallan vakavuudessa. Ehdotuksessa ehdotetaan tekovälineen sijasta käytettävän termiä ”vakavaa väkivaltaa”, mikä on positiivista, sillä tekovälinekeskeisyys on sulkenut pois hyvinkin vakavia tekoja, kuten kuristamista.

Sen sijaan haavoittuvan uhrin näkökulmaa ei törkeys-perusteissa tuoda esiin (Istanbulin sopimus art 46.c). Uhrin haavoittuvan aseman voidaan ajatella sisältyvän nykyisen lain ja ehdotuksen kohtiin ”erityisen raaka, julma tai nöyryyttävä tekotapa” tai ”erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä”. Pitäisin kuitenkin aiheellisena todeta uhrin erityisen haavoittuvuuden nimenomaisesti, jotta näitä tilanteita ei sivuutettaisi törkeän raiskauksen tulkinnassa. Esimerkiksi vammaiset naiset ovat erityisessä vaarassa joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi, ja jotkut seksuaalirikosten tekijät tietoisesti kohdistavat tekonsa heihin.

Uhrille aiheutetut vammat ja kärsimys ovat esillä kahdessa kohdassa (nykyinen laki 1 ja 2 kohta, ehdotus 1 ja 3 kohta). Systemaattisesti nämä kohdat liittyvät lähemmin toisiinsa kuin vammat ja väkivalta, jotka ehdotetaan yhdistettäväksi 1 kohdassa. Vaikka mietinnössä muuten rohkeasti nostetaan keskusteluun vaikeita aiheita, perusteluissa ei avata sitä, miten on ajateltu tulkittavan tilanteita, joissa raiskaus johtaa raskauteen tai sukupuolitautiin. Onko raskaus tuntuvaa henkistä ja ruumiillista kärsimystä? HIV lienee 1-kohdassa tarkoitettu vakava sairaus, mutta miten suhtaudutaan muihin tauteihin?

Istanbulin sopimuksesta on syytä vielä nostaa esiin 46 artiklan a-kohta, jonka mukaan raskauttavia seikkoja tulisi olla teon kohdistuminen partneriin tai perheen jäseneseen sekä valta-aseman väärinkäyttöä sisältänyt teko. Samoin tekojen toistumisen tulisi sopimuksen mukaan olla raskauttava seikka (b-kohta). Toistuvuus on tyyppillistä lähisuhdeväkivallalle.

Henkilökohtainen mielipiteeni on, että teon suunnitelmallisuus tulisi tunnistaa raskauttavana seikkana. Suunnitelmallisuuteen viittaavat piirteet ovat tavallisia kahden tekijän yhteistoimin toteuttamissa raiskauksissa. Nykyisin suunnitelmallisia piirteitä esiintyy nettituttavuuksien solmimisessa erityisesti nuorempien uhrien kanssa. Jotta suunnitelmallisuus otettaisiin tutkinnassa ja oikeuskäsittelyssä huomioon, se tulisi nimenomaisesti mainita, eikä riittävää ole, että se voi olla osa erityisen nöyryyttävää tekotapaa.

Törkeys-kriteereihin sisältyy sekä niitä, jotka jo sinällään tekevät teosta törkeän, että niitä, jotka edellyttävät lisäksi kokonaisharkintaa. Alla olevassa ehdotuksessa on tehty ero näiden välillä. Kohta 4 on kokonaisharkintaa edellyttävien joukossa sen vuoksi, että kärsimyksen arvottaminen on hyvin subjektiivista ja sen arviointi vaikeaa. Monen mielestä raiskaus aina aiheuttaa erityisen tuntuvaa kärsimystä, mutta pykälässä halutaan korostaa tilanteen aiheuttamaa poikkeuksellista kauheutta.

Ehdotus

2 § Törkeä raiskaus

Jos raiskaus

- 1) tehdään vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttäen,
- 2) toteutetaan julmalla, raa'alla, nöyryyttävällä tai suunnitelmallisella tavalla,
- 3) aiheuttaa toiselle vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan,
- 4) aiheuttaa erityisen tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 5) tehdään kohteena 16 mutta ei 18 vuotta täyttänyt lapsi,
- 6) kohdistuu erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan henkilöön tai
- 7) kohdistuu puolisoon, perheenjäseneseen tai muutoin läheiseen henkilöön

rikosentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Edellä kohdissa 4, 5 ja 7 on otettava huomioon teko ja siihen liittyvät olosuhteet kokonaisuutena.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Raiskauksen suhde seksuaaliseen hyväksikäyttöön jää jossain määrin epäselväksi

Kun raiskauksen tunnusmerkistöksi tulee vapaaehtoisuuden puute, on mietittävä, miten suhtaudutaan tilanteisiin, joissa vapaaehtoisuus on vajavaista tai sen ja sen puuttumisen toteen näyttäminen hankalaa. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa toinen osapuoli on valta-asemassa, kuten esimies tai johtaja työelämässä, opettajat oppilaitoksissa, urheiluvalmentajat ja muut vapaa-ajan ohjaajat, lääkärit, hoitajat ja psykologit asiakassuhteessa jne. Tilanteita on paljon, ja niistä kaivattaisiin avointa keskustelua. (Ks. Minni Leskisen lausunto lausuntopalvelussa, jossa on paljon kannatettavia näkökohtia.)

Monesti valta-asemassa oleva henkilö voi joko suoraan tai välillisesti vaikuttaa toisen henkilön merkittäviin etuihin, kuten työpaikan tai opiskelupaikan saamiseen tai jatkumiseen, opintosuoritusten arvosteluun, valmennukseen pääsemiseen tms. Lienee selvää, että silloin, kun tällaisen edun suoranaiseksi edellytykseksi asetetaan seksi, kysymys ei ole vapaaehtoisuudesta ja tilannetta arvioidaan raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena. Perustelujen sivulla 155 on tästä esimerkkejä.

Hankalampia ovat tilanteet, joissa valta-asema on abstraktimpi. Näitä tilanteita käsitellään ehdotuksessa (kuten nykyisessäkin laissa) seksuaalisena hyväksikäyttönä. Ehdotuksen 5 §:ssä kuvataan tilanteita, joissa vapaaehtoisuus on vähintäänkin kyseenalaista.

Nuorten seksuaalinen hyväksikäyttö

Kolme kohdista koskee 16- ja 17-vuotiaita. Ensimmäinen kohta koskee määräysvaltaa tai valvontasuhdetta työssä, oppilaitoksessa, muussa laitoksessa ja vapaa-ajan toiminnassa. Toinen kohta koskee nuorta, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on ikäeron ja kypsymättömyyden vuoksi alempi kuin tekijällä. Lisäksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyy 16- tai 17-vuotiaan vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa oleva henkilö (5 § 2 mom). Kahdessa ensimmäisessä tapauksessa edellytetään lisäksi, että tekijä ”asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa” nuoren tähän tekoon.

Useiden työpaikkojen ja kaikkien oppilaitosten ja nuoria hoitavien laitosten linjaukset pitävät tänä päivänä sisällään, että tällaiset suhteet ovat yksiselitteisesti kiellettyjä. Vastuu on lähtökohtaisesti hierarkkisesti ylemmässä asemassa olevalla, vaikka nuori olisi aloitteellinen asiassa eikä taivuttelua ylemmän taholta tapahtuisi. Valta-asemassa oleva riskeeraa työpaikkansa. Rikosoikeudellisen vastuun ei toki tarvitse olla yhtä ankaraa. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että tilanteiden arviointi voisi tapahtua yhtä hyvin yleisen vapaaehtoisuus-kriteerin perusteella kuin erikseen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tällöin vapaaehtoisuutta voitaisiin arvioida tilanteen piirteet huomioon ottaen, ilman erityistä taivuttelu-kriteeriä. Taivuttelu-kriteeri ohjaa pohdinnan tarpeettomasti nuoren toimintaan, kun vastuun pitäisi olla aikuisella.

Kolmas tilanne eli sukupuoliyhteys 16-17-vuotiaan oman lapsen tai vastaavan kanssa on usein jatkoa jo aikaisemmin alkaneelle seksuaaliselle hyväksikäytölle. Näissä tilanteissa ei voida puhua vapaaehtoisuudesta.

Hyväksikäyttö hoitosuhteessa

Myös 5 §:n 1 mom 3 ja 4 kohdat, jotka koskevat sairaalassa tai laitoshoidossa olevaa, jonka kyky muodostaa tahtoaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, sekä hoitosuhteeseen tai muuhun henkiseen valta-asemaan perustuvaa riippuvuutta, voitaisiin käsitellä vapaaehtoisuus-kriteerin perusteella.

Jos seksuaalisen hyväksikäytön siirtäminen kokonaan raiskauksen vapaaehtoisuus-kriteerin alle olisi liian suuri muutos, pykälän suurin merkitys on kiinnittää huomiota näihin valtasuhteisiin ja edistää niiden tunnistamista. Jos tilanne on sellainen, että uhri ei ole voinut osallistua seksiin vapaaehtoisesti, kysymys on raiskauksesta tai seksuaalisesta kajoamisesta.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Laajennus on tarpeellinen. Usein fyysinen ja verbaalinen ahdistelu liittyvät toisiinsa. On keinotekoisia erotella niitä. Tarkempia perusteluja löytyy artikkelistani:

Niemi, Johanna: Excluding Power from a Narrative: Sexual Harassment in a Criminal Law Reform. In Ulrika Andersson, Monika Edgren, Lena Karlsson, Gabriella Nilsson (eds), Rape Narratives in Motion. Palgrave McMillan 2019 s. 17-42.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Seksuaalisten kuvien levittämistä koskevat ehdotukset 7, 19 ja 20 § ovat nykyisessä some-maailmassa tarpeellisia. Ne sisältävät kuitenkin uuden käsitteen ”seksuaalinen kuva”, jota ei ole määritelty.

Aikuisia koskevan 7 §:n kohdalla perusteluissa olisi hyvä selkiyttää suhdetta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevaan rikokseen (RL 24:8-8a) ja harkita tarvitaanko törkeä tekemuoto.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Raiskauksen tunnusmerkistö on sidottu sukupuoliyhteyden määritelmään, joka puolestaan on määritelty tunkeutumisenä toisen kehoon. Määritelmää on vuoden 1998 uudistuksen jälkeen täydennetty erilaisilla tunkeutumisen muodoilla. Sukupuolielimet (joita ei määritellä) ovat määritelmän kannalta keskeisiä. Nyt ehdotettujen lisäysten jälkeen määritelmä on sekava, yksityiskohtainen ja turhan graafinen. Se on alun perin laadittu heteronormatiivisesta, yhdyntäkeskeisestä näkökulmasta. On mahdollista, että vakavia itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden loukkauksia jää määritelmän ulkopuolelle. Ihmisten kekseliäisyys näissä teoissa on hämmästyttävä. Menemättä sen graafisempiin kuvauksiin voi kysyä, miksi sukuelimen koskettelu suulla on raiskaus, mutta laukeaminen esimerkiksi toisen henkilön kasvoille ei sitä ole. Tai

pitkäaikainen väkivaltainen ja seksuaalinen kidutus, joka ei kuitenkaan johda sukupuoliyhteyteen rikoksentehtäjän kyvyttömyyden vuoksi.

Raiskaus tulisi määritellä siten, että elementti olisi sukupuoliyhteys tai vakavuudeltaan siihen rinnastettava seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus.

Ehdotus

1 §

Joka suorittaa sukupuoliyhteyden tai siihen rinnastettavan seksuaalisen teon sellaisen henkilön kanssa, joka...

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Uudistusta on ohjannut Turun hovioikeuden ratkaisu, jossa sukupuoliyhteyttä 10-vuotiaan tytön kanssa ei tuomittu raiskauksena (vaan törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä). Ratkaisu herätti laajaa yleistä paheksuntaa. Tähän tilanteeseen on jo aikaisemmin reagoitu säätämällä uusi rikos, törkeä lapsenraiskaus (nyk. RL 20:7b). Nyt ehdotettu vapaaehtoisuuteen perustuva raiskaustunnusmerkistö ratkaisisi mainitussa tapauksessa esiin tulleen ongelman, sillä 10-vuotiaan lapsen kohdalla selvästikään ei voi olla kysymys vapaaehtoisesta suhtautumisesta sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen teokseen, vaan kysymys olisi raiskauksesta.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Nykyinen ikäraja 16 vuotta otetaan annettuna. Kun järjestelmään lisätään 12-vuoden uusi ikäraja ja säilytetään 18-vuoden ikäraja seksuaalisessa hyväksikäytössä, raiskauksen ja kajoamisen törkeysportastuksessa sekä seksin ostamisessa, ikärajäsääntelystä tulee melko monimutkainen, minkä vuoksi ikärajojen asettamista olisi ollut hyvä tarkastella kokonaisvaltaisesti.

Ehdotuksessa pääsääntönä olevaa 16-vuoden suojaikärajaa ei ole syytä kritisoida. Pääsääntöinen 16-vuoden ikäraja on käytössä esimerkiksi Yhdysvaltojen osavaltioissa, joissa on myös korkeampia ikärajoja, samoin Norjassa. Pohjoismaista 15-vuoden ikäraja on käytössä Ruotsissa, Islannissa ja Tanskassa. Euroopassa on myös alempia ja korkeimpia ikärajoja. Suomessa hallitus esitti 15-vuoden ikärajaa edellisessä seksuaalirikosten kokonaisuudistuksessa (HE 6/1997), mikä olisi linjassa rikosoikeudellisen vastuikärajan kanssa. Eduskunnassa ikäraja nousi 16 vuoteen.

Nykyisestä, melko selkeästä ikärajasta siirrytään järjestelmään, jossa on arvioitava ikäeron olennaisuutta sekä osapuolten henkistä kypsyttä.

Lopputuloksena on kohtuullisen monimutkainen, mikä on ongelma siitä näkökulmasta, että ikärajäsääntelyn tulisi olla viestinnällisesti ja oikeusturvan kannalta hyvin selkeää.

Muutos nykyiseen lakiin olisi se, että nuorten keskinäisiä suhteita koskeva rajoitussäännös siirrettäisiin tunnusmerkistöön. Tätä ei ole syytä kritisoida. Ongelmallisempi sen sijaan on rajoitussäännöksen sisällöllinen muutos, jonka mukaan teko olisi rangaistava vain, jos osapuolten iässä ja henkisessä kypsytydessä on olennainen ero:

NYT EHDOTUS

Ero iässä ja kypsytydessä	rangaistavaa	rangaistavaa
Ero iässä, ei kypsytydessä	rangaistavaa	ei rangaistavaa
Ero kypsytydessä, ei iässä	rangaistavaa	ei rangaistavaa

Ikäeron ja henkisen kypsytyden arviointi

Mietinnön s. 188 annetaan ohjeet ikäeron arviointiin: Olennainen ikäero on kuusi vuotta, jos lapsi on 15-vuotias, viisi vuotta, jos lapsi on 14-vuotta, neljä vuotta, jos lapsi on 13-vuotta ja kolme vuotta, jos lapsi on 12-vuotias.

Vaikuttaa siltä, että ikärajan sääntely lain esitöissä (s. 188) ei ole rikosoikeuden legaliteettiperiaatteen mukaista. Ehdotettua sääntelyä olisi myös syytä arvioida suhteessa Euroopan Neuvoston sopimukseen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä. Sopimuksen 18 artiklan mukaan:

1. Kukin sopijapuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että alla mainittu käyttäytyminen on rangaistavaa tahallisesti tehtynä:

(a) seksuaalinen kanssakäyminen sellaisen lapsen kanssa, joka asianmukaisten kansallisen lain säännösten mukaan ei ole saavuttanut seksuaalisen toiminnan laillista ikää;

(b)

2. Edellä olevan 1 kappaleen tarkoituksessa kukin sopijapuoli määrittelee ikärajan, jota nuoremman lapsen kanssa on kiellettyä ryhtyä seksuaaliseen kanssakäymiseen.

3. Edellä olevan 1 (a) kappaleen tarkoituksena ei ole säädellä alaikäisten kesken tapahtuvaa vapaaehtoisuuteen perustuvaa seksuaalista kanssakäymistä.

Lasten ja nuorten henkisen kypsytyden arviointi ei ole helppoa. Lähtökohta lienee, että normaalisti kehittyneen lapsen tai nuoren kohdalla henkinen kypsytyys pääsääntöisesti seuraa ikätasoa. Voidaan perustellusti esittää kysymys, ovatko 15-vuotias ja 20-vuotias tai 14-vuotias ja 19-vuotia todella sillä tavalla samalla tasolla, että ikäeroa ja eroa henkisessä kypsytydessä voidaan pitää epäolennaisena. Nykyisen kehityspsykologian mukaan nuoren kehitys jatkuu voimakkaana jopa 20-vuotiaaksi asti.

Nykyinen ikärajasääntely tuli lakiin vuonna 1999. Ennen vuotta 1999 laissa oli kaksi ikärajaa, nykyinen 16 vuoden ikäraja ja absoluuttinen 14 vuoden ikäraja. Nuorten keskinäinen seurustelu oli

sallittua, ja se tarkoitti 14- ja 15-vuotiaita, jolloin toinen osapuoli saattoi olla hieman yli 16 vuotias. Silloin hallituksen esityksessä todettiin:

Nykyisen lain tapa pyrkiä rajoittamaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä asettamalla kaksi eri suojaikärajaa ei ole onnistunut. Laista on tullut sekava ja silti jäykkä. HE 6/1997 s. 165.

Kriteeri ”ei merkittävää eroa iässä tai kypsydessä” tuli korvaamaan tuota 14-16 vyöhykettä, jossa nuorten keskinäiseen seurusteluun ei haluttu puuttua.

Ehdotuksessa tämä poikkeus ulotetaan 12 vuotta täyttäneisiin, 12-13-vuotiaisiin lapsiin.

Tilanteita on arvioitava osapuolten ikäeron ja henkisen kypsyyden valossa.

Kuten Amnestyn eriävä mielipide osoittaa, olennaisesta ikäerosta huolimatta vastaaja voi osoittaa, että henkisessä kypsydessä ei ole olennaista eroa.

Mitenkään tavaton ei ole tapaus, jossa 14-vuotias nuori, jolla on erilaisia psyko-sosiaalisia ongelmia, ajautuu sinänsä vapaaehtoiseen seksisuhteeseen 19-vuotiaan kanssa, joskus jopa useampaan suhteeseen peräkkäin. Onko järkevää, että näissä tapauksissa on esitettävä todistelua nuoren ongelmista, jotka osoittavat kypsymättömyyttä? Näillä ongelmilla on merkitystä vain siinä tapauksessa, että 19-vuotiaan olisi pitänyt pystyä huomaamaan ne (tahallisuus).

Arviointia vaikeuttavat myös myytit tyttöjen nopeammasta kypsymisestä ja henkisen kypsyyden sitomisesta kuukautisten alkamiseen. Kuten Amnestyn eriävässä mielipiteessä tuodaan esiin, tällaisten uhria koskevien asioiden tuominen oikeudenkäyntiin ei ole asianmukaista. Ei liene myöskään tarkoituksenmukaista, että aikuinen mies (yli 18 vuotta) voi osoittaa olevansa henkisesti kypsytön ja välttynyt sillä tavoin rikosoikeudellisesta vastuusta. Tätä varten on rikosoikeudessa säännökset syyntakeettomuudesta ja alentuneesta syyntakeisuudesta.

On syytä huomata, että rajoitussäännöksen tarkoitus on rajata pois ”nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet” (s 75 ja 93). Yksi mahdollisuus olisi rakentaa rajoitussäännös sen perusteella, onko nuorten kesken ollut ollut tasavertainen seurustelusuhde. Tiedossani on, että suhteesta 15-vuotiaan kanssa on jätetty syyttämättä, vaikka ikäero on ollut varsin selvä, jos kysymys on ollut ”vanhanaikaisesta” seurustelusta, jossa on ensin tutustuttu, sitten seurusteltu, halailtu, huolehdittu ehkäisystä ja jossain vaiheessa päädytty seksiin. On ymmärrettävää, että ei tällöin ole mitään syytä ryhtyä rikosoikeudellisiin toimiin.

Tällainen sääntely edellyttäisi kuitenkin huomattavaa uudelleen ajattelua, joten ehdotan seuraavassa vain muutosta ehdotukseen.

Ehdotus

14 § Sukupuoliyhteys lapsen kanssa

Joka on sukupuoliyhteydessä kaksitoista mutta ei kuusitoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, kun osapuolten iässä tai henkisessä kypsydessä on olennainen ero, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä ankarampaa rangaistusta, sukupuoliyhteydestä lapsen kanssa vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Iässä on katsottava olevan olennainen ero, jos se on enemmän kuin kaksi vuotta.

Yritys on rangaistava.

12 §

Lapsenraiskaus

Joka on sukupuoliyhteydessä

1) kahtatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa taikka

2) kaksitoista mutta ei kuusitoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa

a) 1 §:n 1—2 momentissa tarkoitetulla tavalla,

b) jos osapuolten iässä tai henkisessä kypsytydessä on olennainen ero ja lapsi on saatu sukupuoliyhteyteen kehottamalla, taivuttelemalla tai houkuttelemalla tai

c) jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden

taikka saa kuusitoista vuotta nuoremman lapsen kolmannen kanssa sukupuoliyhteyteen 1 §:n 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla,

on tuomittava lapsenraiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Ehdotuksen mukaan sukupuoliyhteys lapsen kanssa olisi rangaistava, jos lapsi on alle 16-vuotias ja jos osapuolten iässä ja henkisessä kypsytydessä on olennainen ero (14 §).

Viestinnällisesti olisi selkeää, jos sukupuoliyhteys lapsen kanssa (14 §) nostettaisiin ensimmäiseksi pykäläksi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Rikoslain ei myöskään vastaa rikoksen vakavuutta ja luonnetta. Kysymys on lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, ehdotuksessa valittu rikoslain rikosnimike viestii lapsen kanssa tehtävästä toiminnasta. (Ks. myös Minni Leskisen lausunto, lausuntopalvelu).

Kun sukupuoliyhteydellä lapsen kanssa ja seksuaalisella kajoamisella lapseen on sama rangaistusasteikko, tunnusmerkistöjen yhdistämistä kannattaisi harkita. Syyttäjille ja käräjäoikeuksille voi aiheutua turhaa työtä sen miettimisestä, onko kyseessä lapsenraiskaus, sukupuoliyhteys lapsen kanssa vai kajoaminen.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

On selvää, että nuoriin lapsiin kohdistuvat teot on säädettävä rangaistaviksi. Niin on nykyisinkin. Nimike lapsenraiskaus on varsin stigmatisoiva. Sen tarpeellisuus vapaaehtoisuuskriteeriin siirtymisen jälkeen on kyseenalainen.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

Nykyinen paritussäännös on kasuistinen. Parituksen oleellinen elementti eli taloudellinen hyötyminen toisen henkilön hyväksikäytöstä prostituutiossa löytyy pykälän 4 kohdassa. Kasuistisesta kirjoitustavasta on seurannut, että parituksen muotoja, kuten kaupallisten seksin välityssivustojen ylläpitoa ei aina ymmärretä paritukseksi.

Kuten ehdotuksen perusteluissa todetaan, paritussäännöstä koskevan soveltamisalan laajennuksen kattamat teot ovat jo nykyisin pääosin rangaistavia ihmiskauppana. En pidä tarpeellisena niiden tuomista selvästi lievemmin rangaistaviksi paritukseksi. Sen sijaan koko paritussäännös pitäisi kirjoittaa siten, että pääsääntö tulee selvästi esiin.

Ehdotus

10 § Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai muulle henkilölle taloudellista hyötyä siitä, että toinen henkilö tarjoaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavia seksuaalisia tekoja korvausta vastaan on tuomittava parituksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Parituksesta tuomitaan esimerkiksi se, joka

- 1) markkinoi tai välittää 1 momentissa tarkoitettua toimintaa koskevia tietoja,
- 2) järjestää huoneen tai tilan 1 momentissa tarkoitettua toimintaa varten,
- 3) vuokraa huonetta tai huoneistoa sellaista toimintaa varten tai
- 4) viettelee tai houkuttelee henkilön sellaiseen toimintaan.

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettua toiminnan kohteena on alle 18 vuotias lapsi, tuomitaan tekijä ihmiskaupasta RL 25 luvun 3 tai 3a §:n mukaan

11 § Törkeä paritus

poistetaan kohta 3.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Seksuaalisten kuvien levittämistä koskevat ehdotukset 7, 19 ja 20 § ovat nykyisessä some-maailmassa tarpeellisia. Ne sisältävät kuitenkin uuden käsitteen ”seksuaalinen kuva”, jota ei ole määritelty.

Aikuisia koskevassa ehdotuksen 7 §:ssä edellytetään, että seksuaalinen kuva on luonteeltaan sellainen, että sen levittäminen loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Nykyisessä laissa lasta koskevista kuvista todetaan, että kysymys on kuvista, joissa ”henkilö on ollut sukupuoliyhteyttä loukkaavan toiminnan kohteena” eli tarkoitetaan lapsipornoa. Ehdotuksessa puhutaan seksuaalisesta kuvasta ja perusteluissa sanotaan, että tarkoitus on pitää ennallaan nykyisen käsitteen ”sukupuoliseellisyttä loukkaava kuva” merkitys. Vaikuttaa siltä, että

sanamuodon muutos laventaa soveltamisalaa. Laventaminen onkin some-maailmassa tarpeen. Lasta esittävän seksuaalisen kuvan levittämistä koskevaa 19 §:ää on tältä osin selkiytettävä tai saatettava perustelut sopusointuun lakitekstin kanssa.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Grooming eli lasten houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin on merkittävä ongelma. Vuonna 2011 lakiin lisätty rangaistussäännös ei ole toiminut toivotulla tavalla. Säännöksen soveltamisala on suppea, sillä se koskee vain tapaamisen tai muun kanssakäymisen ehdottamista siten, että tarkoituksena on seksuaalirikoksen tekeminen. Grooming on prosessi, jossa lapsi askel askeleelta houkutellaan kanssakäymiseen, josta tämän on vaikeaa irrottautua. Tyypillisiä vaiheita on houkutella lapsi kertomaan intiimejä asioita ja lähettämään intiimejä kuvia, ja seuraavaksi uhataan paljastaa tämä vanhemmille tai levittää kuvia netissä.

Nykyinen säännös ei ole toiminut toivotulla tavalla. Houkuttelu on yleistä, eikä poliisi yleensä kykene puuttumaan siihen.

Toisaalta kaikki vakavat lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat rangaistavia myös yrityksinä. Olisi tärkeää selventää, milloin on kysymys vakavan seksuaalirikoksen yrityksestä ja milloin houkuttelusta.

Uuden säännöksen mukaan rahan ja muun vastaavan etuuden tarjoaminen sukupuoliyhteydestä tai seksuaalisesta teosta alle 16-vuotiaalle lapselle on ilmeisesti lapsen raiskauksen yritys.

Houkuttelun rangaistusasteikko, yksi vuosi vankeutta, on liian alhainen. Se tulisi korottaa vähintään kahteen vuoteen, jotta se vastaisi tekojen paheksuttavuutta. Tällöin pakkokeinolain 10:7:n mukainen televalvonta olisi mahdollista.

Pykälässä olisi hyvä mainita seksin ostaminen nuorelta, paritus ja ihmiskauppa tavoiterikoksina.

Ehdotus

18 § Lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin

Joka

- 1) ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa
- 2) esiintyy ikäistään nuorempana henkilönä tai antaa itsestään muutoin totuuden vastaisia tietoja, tai
- 3) kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia

siten, että olosuhteista ilmenee tekijän tarkoituksena olevan 19 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla valmistaa kuva tai kuvatallenne, jossa seksuaalisesti esitetään lasta, taikka kohdistaa lapseen 9–17 §:ssä tarkoitettu rikos, eikä teko ole muun lainkohdan mukaan ankarammin rangaistava, on tuomittava lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

-

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Raiskauksen säättäminen vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuen toivottavasti rohkaisee seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kokeneita henkilöitä ilmoittamaan siitä. Siten sääntely voi toimia ennalta ehkäisevästi.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten näin radikaali uudistaminen voi sisältää ongelmia, joita on vaikeaa huomata lyhyessä ajassa. Ehdotukseen sisältyy paljon positiivista. Sen keskeinen ongelma on sääntelyn monimutkaisuus. Suurimmat ongelmat liittyvät ehdotettuun iän ja kypsyyden arviointiin. Ehdotuksessa on ehkä aliarvioitu se, miten vaikeaa uuden systematiikan ymmärtäminen ja soveltaminen voi olla.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Abortti

Abortti myönnetään yleensä sosiaalisen indikaation perusteella eli sillä perusteella, että lapsen synnyttäminen ja kasvattaminen olisi naiselle huomattava rasitus (Aborttilain 1 § 2 kohta). Siten on selvää, että jokainen raiskattu nainen saa tässä maassa abortin. Näin ollen aborttilain 1 §:n 3 kohta ja 3 §, jotka koskevat abortin saamista seksuaalirikosten perusteella, ovat käytännössä turhia. Ne pelkästään viivyttävät abortin saamista, jos niitä sovelletaan kirjaimellisesti.

Pelkällä olemassa olollaan ne muistuttavat siitä, että nainen ei Suomessa saa päättää omasta ruumiistaan, vaan siitä päättävät lääkärit, poliisi ja syyttävä. Nöyryyttäviä lainkohtia ei pidä muuttaa, vaan ne pitää poistaa.

Ehdotus

raskauden keskeyttämisestä annetun lain muuttamisesta

1 §

Raskaus voidaan tämän lain säännöksiä noudattaen naisen pyynnöstä keskeyttää:

3) jos hän kertoo tullessa raskaaksi seksuaalirikoksen johdosta

3 § kumotaan

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Mietinnössä ei oteta kantaa siihen, miten tahallisuusoppia on tarkoitus soveltaa uusiin ikärajiin. Ilman eri säännöstä lähtökohta on, että tekijällä, joka ei ole tietoinen toisen osapuolen iästä, ei ole tahallisuutta. Tästä seuraa, että uhrin käyttäytymistä joudutaan arvioimaan siinä valossa, näyttäytykö hän yli vai alle ikärajan olevana. Tämä ei lasten suojelun näkökulmasta ole hyvä asia ja voi pahimmillaan johtaa uhria syyllistävään arviointiin. Ongelma on nykyisessäkin laissa, mutta sen merkitys kasvaa uuden 12-vuoden ikärajan myötä.

Sen vuoksi suosittelen harkittavaksi, että ikärajiin sovellettaisiin ankaraa vastuuta eli henkilöiden edellytettäisiin selvittävän, minkä ikäinen hänen seksikumppaninsa on, ainakin jos kysymys on sukupuoliyhteydestä. Tämä ei ole mitenkään elämälle vierasta. Yleensä ihmiset tutustuvat toisiinsa ennen kuin ryhtyvät harrastamaan seksiä toistensa kanssa. Silloin kun on kyse satunnaisesta seksikumppanista, jonka kanssa on päästävä nopeasti asiaan, ei ole mitenkään kohtuutonta varmistaa, että toinen on ylittänyt suojaikärajan. Ihmisillä on myös yleensä mukanaan jopa henkilötodistus tai vastaava todistus, josta ikä käy selville.

Jos tämä on liian radikaalia, olisi syytä ottaa käyttöön huolimattomuus-kriteeri lapsen ikää koskevilla kysymyksillä. Kuitenkin 12 vuoden ikärajan pitäisi olla ehdoton.

Ehdotuksia

12 § uusi 2 momentti

Tässä pykälässä säädettyjä ikärajoja sovelletaan siitä riippumatta, tiesikö vastaaja lapsen ikää.

Uusi 23a §

Tässä laissa säädettyjä ikärajoja sovelletaan, jos vastaaja on huolimattomuudesta jättänyt niissä tarkoitetun ikärajan huomiotta.

Johanna Niemi
Prosessioikeuden professori, Turun yliopisto